

Mladečské jeskyně, naše nejstarší sídliště druhu *Homo sapiens*

Petr Zajíček

Podzemní krasové dutiny pod vrchem Třesín byly v pravěku přístupné. Pak došlo v neznámé době k zavalení vchodů. Znovu objeveny byly až v 19. století. Lidé je navštěvovali a nacházeli zde kosti zvířat i lidí. Spolu s krápníky je prodávali na tržištích. Až od roku 1880 začaly v jeskyních u Mladče systematické

archeologické a paleontologické výzkumy. V té době vznikla také první mapa tohoto labyrintu. V roce 1911 byly jeskyně elektricky osvětleny a zpřístupněny veřejnosti. Teprve nedávné vědecké výzkumy dochovaných kosterních pozůstatků pravěkých lidí ukázaly mimořádný význam této lokality.

Panenská jeskyně objevená v roce 1902 se zachovalou krápníkovou výzdobou. Foto Petr Zajíček

Povrchové i podzemní jevy Mladečského krasu u Litovle mají stejnou genezi jako většina moravských krasových oblastí. Organogenní vápence se utvářely během dlouhodobé mořské záplavy v období středního až svrchního devonu. Souvislé, až několik set metrů mocné vrstvy vápenců pak byly vlivem dalších geologických procesů rozlámány, zvrásněny a v mnoha místech zatlačeny hluboko pod zemský povrch. Část vápenců, převážně v oblasti Jeseníků a Rychlebských hor, prodělala i metamorfózu za vzniku vápenců krystalických – mramorů. Dnes jsou různě velké ostrůvky vápenců na Moravě nepravidelně roztroušeny a jedním z nich je i Mladečský kras. Jeho největším a nejvýraznějším tělesem je vrch Třesín, kde je dnes evidováno několik krasových jevů, včetně Mladečských jeskyní, které jsou v oblasti nejdelší a nejrozsáhlejší. Na jejich utváření se podílela korozní činnost atmosférických vod a především řeka Morava, jejíž tok v několika etapách modeloval profily chodeb. Dnešní hydrografie Třesína je nevýrazná, podzemní krasové vody v malém průtoku vyvěrají v Řimických vyvěračkách na úpatí.

Objev Mladečských jeskyní, první písemné zmínky, rabování

Jeskynní prostory Třesína byly v pravěku útočištěm lidí i zvířat. Po přirozeném zavalení vchodů pak byly dlouho neznámé. Odkryt se je podařilo až při těžbě vápence v první polovině 19. století. Údaje o datu objevu jsou různé. Literární zdroje uvádějí rok 1826 a 1828. Dle Josefa Skutila, který podrobně pátral v historických pramenech, to bylo skutečně již v roce 1828. Opíral se mimo jiné o údaje známého publicisty Karla Josefa Jurende v publikaci „Vaterladischer Pilger“ z roku 1835. Jeskyně, tehdy nazývaná „Bočkova díra“ pak zůstávala několik desetiletí volně přístupná a v té době se nenašel vzdělaný člověk, který by ji prozkoumal, popsal a alespoň zachránil kosterní pozůstatky lidí a zvířat, které se zde dle kusých informací hojně nacházely. Zmínky hovoří dokonce o nálezu lidské kostry „obra“. Kromě kostí z jeskyně lidé odnášeli i ulámané krápníky a vše většinou prodávali na trhu. Této skutečnosti si povšiml významný archeolog Josef Szombathy při návštěvě Olomouce v roce 1881. Začal pátrat odkud kosti i krápníky pocházejí.

První mapa Mladečských jeskyní od Josefa Szombathyho z roku 1882. Reprofoto Petr Zajíček

Historická fotografie provozní budovy Mladečských jeskyní. Foto Petr Zajíček

Výzkumy Mladečských jeskyní v druhé polovině 19. a na začátku 20. století

Josef Szombathy se krátce po zjištění lokality ujal komplexního výzkumu. Povolení získal

od majitele zdejšího panství, lichtenštejnského knížete Jana II. V té době nesla jeskyně jeho jméno – „Fürst Johannis Höhle“. Szombathy prostoupil všechny dostupné části jeskynního systému a zahájil archeologické

Součást podzemní expozice před východem z jeskyně. Foto Petr Zajíček

Chrám přírody s barevnými sintrovými náteky. Foto Petr Zajíček

vykopávky. Vytvořil také půdorysný plán jeskyně. Szombathy se do jeskyně pak vracel opakovaně (až do roku 1925). V jedné z odlehklých odboček zanechal na stěně svůj podpis s datem 11. 6. 1881. Zároveň na začátku 20. století prováděli v Mladečských jeskyních výzkumy další významní badatelé, Jan Knies, Jan Smyčka či J. Fürst. Nejvýznamnější částí z archeologického hlediska byla prostora situovaná mezi původními vchody do jeskyně,

Dóm mrtvých. Zde našel Szombathy údajně dvě ohniště a dále velké množství lidských kostí a nástrojů. Již v té době badatelé identifikovali, že se jedná o kosti člověka moderního typu (Homo sapiens), avšak značného stáří (oproti jiným podobným nálezům na Moravě). Z nalezených artefaktů byl nejvýznamnější soubor kostěných hrotů, později označovaných jako „mladečský typ“. Kromě toho byly nalezeny ozdoby v podobě provrtaných zví-

řecích kostí. Neméně významné byly i početné nálezy kostí mnoha druhů pleistocenních živočichů (medvěd jeskynní, lev jeskyní, liška polární, pratur, sob polární, mamut, nosorožec ad.). Z drobnější fauny byl pozoruhodný nález velkého množství kostí hadů. Paleontologové v tomto smyslu označují Mladečské jeskyně jako „Hadí jeskyni“. Značná část nálezů z doby prvotních výzkumů byla zničena během požáru mikulovského zámku na konci 2. světové války. Většina těch dochovaných je uložena v Naturhistorisches muzeu ve Vídni, několik exponátů, včetně části lidské lebky, se nachází i v depozitáři Moravského zemského muzea v Brně. Právě zachráněné kosterní pozůstatky lidí posloužily k antropologickým výzkumům na začátku 21. století, které přinesly překvapivé výsledky.

Objevy nových částí, zpřístupnění jeskyní veřejnosti

V roce 1902 byla objevena nová prostora Mladečských jeskyní. Protože byla ušetřena dřívějších návštěv lidí, kteří v jeskyni lámali krápníky, byla její bohatá výzdoba zachována. Dóm byl proto nazván „Panenská jeskyně“. Roku 1911 zakoupila vstupní areál s jeskyněmi Krajinská muzejní společnost v Litovli se záměrem prostory zpřístupnit veřejnosti. Provedla rozsáhlé úpravy, elektrifikaci a z jeskyně nechala vyvézt velké množství sedimentů i sutin. Před vchodem vystavěla provozní budovu s restaurací a noclehárnou pro turisty. V souvislosti se zpřístupňovacími pracemi byl v nejdlehlší části jeskyně od vchodu skrz tzv. Pracovní chodbu proražen další vchod do údolí řeky Moravy.

Pováleční provozovatelé Mladečských jeskyní

Krajinská muzejní společnost v Litovli po druhé světové válce zanikla. Začátkem 50. let prováděli v jeskyních výzkum členové Speleologické klubu v Brně pod vedením Přemysla Ryšavého a objevili v některých částech nové prostory. Zároveň v roce 1951 převzalo jeskyně družstvo Severomoravský kras, které zchátralé objekty provozní budovy opravilo. Poté spravovaly jeskyně postupně dvě instituce, n. p. Čedok a n. p. Turista. Od roku 1958 se dostaly do správy a péče Krajskému vlastivědnému muzeu v Olomouci, které je spolu s dalšími

Jedna z dochovaných lidských lebek z původních nálezů v Mladči. Foto Petr Zajíček

Lebka jeskynního medvěda. Foto Petr Zajíček

čtyřmi zpřístupněnými jeskyněmi provozovalo až do roku 1990. Poté přešly všechny zpřístupněné jeskyně České republiky do péče a provozu státní instituce rezortu životního prostředí (dnes Správa jeskyní České republiky).

Prohlídková trasa i areál jeskyně prodělaly dodnes několik rekonstrukcí. Zvláště v roce 2004 proběhly v rámci generální rekonstrukce rozsáhlé úpravy, během kterých byly odstraněny především přebytké betonové plochy a zábradlí. Řadě zákoutí a prostor se vrátil jejich původní přírodní stav. Historická stavba provozní budovy byla kompletně zrekonstruována (včetně nových přístavků) v roce 2012.

Komplexní antropologický výzkum mladečských nálezů

Nálezy kosterních pozůstatků pravěké populace Homo sapiens zůstávaly objektem zájmu několika generací archeologů. Bylo zřejmé, že se jedná o jedny z nejstarších dokladů existence moderního člověka v Evropě. Odlišné však byly názory vědců na vlastní funkci prostor Mladečských jeskyní. Někteří archeologové zastávají původní Szombathyho poznatky, že Dóm mrtvých s přilehlými prostorami byl sídlištěm těchto lidí, jiní Szombathyho interpretace zpochybňují a předpokládají, že Mladečské jeskyně byly pouze pohřebištěm a zemřelí lidé byli vyhazováni do podzemí propastí, která byla jedním z původních vchodů.

Ať to bylo jakkoliv, tyto populace lidí v tomto regionu žily. V letech 2005–2007 proběhl mezinárodní vysoce sofistikovaný výzkum kosterních pozůstatků z Mladče vedený rakouskou antropoložkou M. Teschler-Nicolou. Stěžejní prací bylo datování kostí radiokarbonovou metodou. Výzkumy ukázaly, že stáří kostí pravěkých lidí z Mladče je více než 35 000 let a tato skutečnost staví mladečské naleziště mezi unikátní evropské archeologické lokality. Prokazatelně se jedná o pozůstatky nejstarších lidí moderního typu na území střední Evropy a také nejsevernější výspu jejich populací, které proudily do Evropy z tropických oblastí.

Prohlídková trasa a podzemní expozice

Již od počátku 90. let 20. století bylo v zájmu provozovatele jeskyně prezentovat návštěvníkům archeologický význam této lokality názornou a poučnou formou. Ve vestibulu vstupní budovy vznikla expozice s kopii nálezů a informativními panely, jejichž obsah se v průběhu dalších let obměňoval a aktualizoval. Zároveň byly v místě ohniště v Dómu mrtvých vystaveny kosti pravěkých zvířat. Ve spolupráci s Moravským zemským muzeem Brno byly prvky expozice postupně doplňovány. V letech 2011–2012, kdy probíhala rekonstrukce provozního areálu, byl zprovozněn další z vchodů do jeskyně. Slouží jako východ a v prostorách výstupní chodby byly instalovány další informační panely. Zároveň bylo v Dómu mrtvých vybudováno dioráma se třemi modely postav pra-

věkých lidí. V současné době se připravují další významné prvky expozice. V dalších méně atraktivních částech jeskyně na prohlídkové trase bude instalováno několik dioramat, jejichž obsahem bude život lidí a zvířat v pleistocénu. Připravují se také naučné filmy s animacemi, např. o vzniku a vývoji Mladečského krasu. Všechny náklady na tvorbu expozice jsou hrazeny výhradně z finančních zdrojů provozovatele – Správy jeskyní České republiky.

Návštěvní okruh Mladečskými jeskyněmi je dlouhý cca 400 metrů. Celková délka všech prostor činí 1250 metrů s výškovým rozpětím 30 metrů. Nejnižší úroveň tvoří sestupná chodbička, která končí dvěma nehlubokými propastmi. Na jejich dně kolísá hladina vody, jejíž úroveň koresponduje s úrovní řeky Moravy. Pozoruhodná je 18 hluboká Propáستka, která s Mladečskými jeskyněmi geneticky souvisí, ale fyzicky s nimi není propojena. Její ústí bylo odkryto při stavbě provozní budovy v roce 1911. K nejkrásnějším partiím Mladečských jeskyní patří Chrám přírody, Panenská jeskyně a krápník zvaný „Mumie“, který je také symbolem jeskyně. Bohatá a zachovalá krápníková výzdoba je také v tzv. Nové jeskyni, která se nachází mimo prohlídkovou trasu. Teplota ovzduší se pohybuje mezi 10 a 11 °C. Za rok navštíví Mladečské jeskyně kolem 20 000 návštěvníků.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz.